

Pitanje egalitarizma u seriji "The Wire"

Kušter, Filip

Master's thesis / Diplomski rad

2019

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Rijeci, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:186:387656>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-17**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences - FHSSRI Repository](#)

**SVEUČILIŠTE U RIJECI
FILOZOFSKI FAKULTET**

Filip Kušter

Pitanje egalitarizma u seriji *The Wire*

(diplomski rad)

Rijeka, rujan 2019.

SVEUČILIŠTE U RIJECI
FILOZOFSKI FAKULTET U RIJECI
Odsjek za filozofiju

Filip Kušter

Matični broj: 0009065234

Pitanje egalitarizma u seriji *The Wire*

(Diplomski rad)

Mentor: doc. dr. sc. Neven Petrović

Diplomski studij: Filozofija/Hrvatski jezik i književnost

Rijeka, rujan 2019.

SADRŽAJ

Sažetak	2
I. Uvod.....	6
II. Struktura društva	9
III. Sreća i(li) odgovornost.....	12
IV. Jednakost šansi.....	17
V. Temkinovo pitanje ozbiljnosti nejednakosti	22
VI. Teorije jednakosti	27
VII. Kapitalizam i <i>Žica</i>	35
VIII. Rezultati crne ekonomije.....	38
IX. Socijalizam kao preduvjet veće jednakosti?	42
X. Zaključak.....	46
Literatura	48

Sažetak

Egalitarizam je ideja prema kojoj postoji težnja za što većom jednakošću svih ljudi, a određene filozofsko-političke rasprave donose različite verzije i teorije – bilo da se radi o ljudskim pravima, nacionalno-zdravstvenim prijedlozima, liberalnoj imigrantskoj politici ili nekoj drugoj od ideja koje se baziraju na egalitarnoj ideji o pravdi. U diplomskom radu ne bavim se pitanjem koja verzija egalitarizma je točna ili najbolja za određeno društvo, već se usredotočujem na prikaz društva u seriji *Žica* preko koje povezujem teorije jednakosti i verzije jednakih šansi te poglede na egalitarizam od Adama Swifta, Louisa Pojmana i Geralda Allana Cohena pa do Larryja Temkina, Iris Marion Young i Elizabeth Anderson.

U diplomskom radu počinjem sa strukturom društva u *Žici*, kako ono izgleda, relacije između likova i klasa te pojavom temeljnog problema. U trećem poglavlju bavim se 'egalitarizmom sreće' i društvenom odgovornošću te prirodnim faktorima koji utječu na nejednakost. U četvrtom poglavlju na temelju opisanog društva predstavljam tri vizije jednakih šansi te koliko je važna razboritost u donošenju pravih odluka kojim utječemo na vlastiti, ali i tuđi život. Zatim nastavljam s Temkinovim pitanjem ozbiljnosti jednakosti te u kojoj situaciji se netko može požaliti da je u lošijem položaju od nekoga drugoga s osvrtnom na jačinu žalbe u tri stupnja. U šestom poglavlju koncentriram se na uvjetnu jednakost i raspoređenost društvenog sustava preko koje sagledavam apsolutnu jednakost, jednakost u blagostanju i ekonomsku jednakost.

Iz toga proizlazi i tip ekonomske organizacije koji predstavlja problem za funkcioniranje demokracije, a javlja se kao i uzrok nejednakosti. U potpoglavlju nazvanom 'Rezultati crne ekomonije' bavim se posljedicama koje su ostale iza društveno-ekonomskog sistema. U osmom poglavlju sagledavam alternativu

kapitalizmu, tri oblika jednakosti prilika i postoji li moguća obnova društvenog ugovora između kapitala i rada.

Ključne riječi:

Egalitarizam, Žica (The Wire), nejednakost, društveni sustav, jednakost šansi, kapitalizam, ravnopravnost, odgovornost

Abstract

Egalitarianism is an idea that comprises the tendency towards greater equality of all people, and certain philosophical and political debates introduce different versions and theories – whether they look at human rights, national health proposals, liberal immigration policy, or any other idea based on the egalitarian idea of justice. In this thesis, I am not addressing the question which version of egalitarianism is right or the most suitable for a particular society. Instead, the focus is put on the portrayal of society in the tv series *The Wire*, which serves as a basis for a correlation between the theories of equality and the versions of equal opportunities and the views on egalitarianism, from Adam Swift, Louis Pojman and Gerald Allan Cohen to Larry Temkin, Iris Marion Young and Elizabeth Anderson.

In my master's thesis, I begin with *The Wire's* structure of society, its features and the relationships between characters and classes, as well as the emergence of a fundamental problem. In the third chapter, I am addressing the 'luck egalitarianism' and social responsibility, along with the natural factors that affect inequality. In the fourth chapter, based on the described society, I am presenting three visions of equal opportunities and the importance of discernment in making the right decisions that impact our lives, as well as others'. Then, I am switching to the Temkin's question about the seriousness of equality and to the situations in which one could complain to be in a worse position than someone else with respect to the three-stage gravity of complaint. In the sixth chapter, I am concentrating on conditional equality and the distribution of the social system, through which absolute equality, equality in well-being and economic equality are being observed.

Thus, this also results in the type of economic organisation that poses a problem to the democracy functioning, and is also one of the causes of inequality. In the subchapter named 'Black economy results', I am addressing the consequences of the

current socio-economic system. In the eighth chapter, I am examining the alternative to capitalism, three forms of equality of opportunity, and whether there is a possible renewal of the social contract between capital and labour.

Keywords:

Egalitarianism, The Wire, Inequality, Social system, Equality of Opportunity, Capitalism, Equality, Responsibility

I. Uvod

Što je žica? Žica je po hrvatskom leksiku metalni proizvod malena i većinom kružna presjeka koji služi kao vodič (od bakra i aluminijske) za vezanje i slične konstrukcijske poslove¹. Načelno, žica označava predmet kojim se nešto povezuje. U svom diplomskom radu baviti ću se serijom *Žica (The Wire)* koju je od 2002. do 2008. godine producirala američka televizijska kuća HBO. Ono što je specifično za *Žicu* je vezivanje društvenih odnosa u gradu Baltimoreu, a direktan, praktički dokumentaristički pristup, omogućava sagledati društvene odnose iz egalitarističke perspektive, koja će mi biti glavna nit vodilja kroz cjelokupan diplomski rad. Sagledati ću klasnu i socijalnu strukturu, analizirati i objasniti pojam jednakosti te kako se on uklapa u svijet građana Baltimorea. Načelo jednakosti dovodi nas do pitanja: zašto bismo birali ono društvo u kojem je svima jednako? (Berčić 2013, 178) Svjesni smo da, ako imamo imalo saznanja oko rasnih problema, sukoba pripadnika različitih etničkih skupina, spolnih razlika i šovinizma, pitanje jednakosti i mogućnost življenja na prostoru jednog grada dolazi pod veliki znak pitanja i potencijalni je faktor za opasnost od urušavanja društvenog poretka. U seriji se nalazi sve navedeno. Zahvaćene su skupine od osnovnoškolaca, radnika, policijskih službenika, kriminalaca, političara, birokrata, beskućnika. Pomiješamo li te skupine s pripadnicima većinom crne i bijele rase te pridodamo li tome njihove međusobne odnose, poslovne i/ili prijateljske, uz već određeni hijerarhijski sustav u kojem svatko zna svoje mjesto, dolazimo do specifičnog društva u kojem vlada nejednakost, ali ne takva da osigura društvu motivaciju za ulaganje napora (Berčić 2013, 179). Neću se zalagati za potpunu jednakost u društvu jer svjestan sam da je tako nešto neostvarivo. Uostalom, i jedno od polazišta, koje mi čini knjiga Adama Swifta *Politička filozofija* u svojem uvodu nudi tvrdnju prema kojoj politički filozofi

¹<https://www.hrleksikon.info/definicija/zica>

ne pokazuju veliku naklonost prema jednakosti jer je, između ostalog, i sam pojam kontroverzniji od pojmova (socijalne) pravde i slobode (Swift 2008, 109). Neravnopravni društveni odnosi vode ugnjetavanju, ujedno i marginalizaciji, isključivanju i dominaciji pojedinaca nad skupinom, a sve to dovodi do nejednakosti u raspodjeli dobara (Swift 2008, 113). Baš tu razinu nejednakosti vidim kao osnovni problem koncepcije društva u *Žici*. Slučaj ove televizijske serije nisam odabrao na temelju njezinih značajki koje se tiču glume, režije, glazbe ili ostalih montažnih i produkcijskih karakteristika, već prema navodima² koji je opisuju kao najrealniji prikaz jednog društva i vremena u kojem je snimana. Scenarist i pisac David Simon iskoristio je svoj desetogodišnji rad istraživačkog novinara u *Baltimore Sunu* kako bi stvarne slučajeve stavio na ekran te gledateljima prezentirao što se u Baltimoreu događa te zašto je baš taj grad vječno na stranicama crne kronike. Varijanta egalitarističkog sagledavanja samo je jedan način obrade problema. Tretman gradske vlasti prema građanima, jednakost u građanskim pravima i jednakost pred zakonom, svakodnevna su tema koja se ponavlja iz epizode u epizodu. Zato ću, kako bih pitanje jednakosti uključio što više, koncentraciju na široki spektar tema serije staviti na njenu treću i četvrtu sezonu koje se bave gradskom vlašću, birokracijom i obrazovanjem, odnosno nedostacima u školskom sustavu i maćehinskom odnosu prema tom sustavu, pogotovo ako uzmemo u obzir da je on odraz društva u kulturnim, političkim i ekonomskim tendencijama. Termin *žice* u seriji se ponajviše koristi u policijskim prisluškivanjima razgovora preprodavača i dilera koji se bilježi u prvoj sezoni. Kasnije, nadogradnja *žice* postaje višeslojna. *Žica* je postala više od prisluškivanja – postala je predmetom osluškivanja bila društva koje puca na svim razinama, prikazujući licemjerstvo visokih dužnosnika, moć korupcije,

² Alvarez 2009, 15

zanemarivanje problema siromaštva i traženje izlaza kod onih koji imaju najmanje opcija za preživljavanje na modernom prostoru američkog Divljeg zapada.

II. Struktura društva

Pokušat ću u kratkim crtama objasniti kako izgleda i kako je došlo do „izgradnje“ strukture društva u *Žici*. Tijekom osamdesetih godina prošlog stoljeća, autor i scenarist serije, novinar David Simon proveo je dvije godine na terenu s Edom Burnsom, detektivom u Odjelu za umorstva u Baltimoreu (Kovačević 2017, 124). On je pratio detektiva i njegov tim koji su istraživali glavne šefove bandi te je preko njih upoznao svakodnevicu ovisnika, dilera i naučio mnogo o tehnikama nadzora i prisluškivanja telefona, kao i o „funkcioniranju policijske birokracije“ (Kovačević 2017, 124). Pomoću praktičnog znanja s terena, brojnih zapisa i razgovora sa sudionicima s obje strane zakona, nastala je knjiga *The Corner: A Year in the Life of an Inner-City Neighborhood*. Prvo se iz knjige razvila serija *The Corner* (2000) da bi se s vremenom prešlo na širi format (*The Wire*, 2002) koji je sačinjavao realistični prikaz totaliteta društvenih procesa u urbanim sredinama SAD-a (Kovačević 2017, 125). Uostalom, danas se serija koristi, prema navodima Sanje Kovačević, sociologinje, scenaristice i spisateljice, kao edukativni alat na mnogim sveučilištima, od Harvarda do Yorka, u sklopu različitih studija koji se tiču etike, sociologije, antropologije, politike, medija i prava.

Priča i glavna nit vodilja kroz *Žicu* tiče se policije, prikupljanja dokaza protiv kriminalaca iz zapadnog Baltimorea, a takav se tok nastavlja kroz sve sezone serije. Ipak, kako bi se svijet priče produbio, svake se sljedeće sezone radnja širi dodavanjem novih likova i njihovog okružja, a baziranje ovog rada na trećoj i četvrtoj sezoni znači nadopunjavanje društvenih slojeva na izbor bijelca za gradonačelnika u crnačkom gradu i odrastanju djece u getu. Preko glavne priče dobivamo uvid u sporedne te *Žica* prikazuje sve širi i širi svijet – epitetom „dikensovske dimenzije“ – gradi se „društvena panorama čitavog Baltimorea“ (Kovačević 2017, 126). Mreža kojom su povezani likovi, koji pod drugačijim

imenima predstavljaju ljude iz stvarnog života, čine odnose u kojima je svatko povezan sa svakim. Ponajviše se tu referiram na neke uobičajene odnose uličnih dilera s policajcima, odvjetnika s političarima, policajaca i političara koji će se pak pokušati dopasti radničkoj klasi, srednjem sloju i ostalom glasačkom tijelu. Kao što vidimo, naracija u seriji dovedena je do kompleksnih odnosa u kojima se već sada može uvidjeti kako postoji uvećana nejednakost dohotka i bogatstva te koji sve mehanizmi mogu doprinosti različitim društvenim uspjesima ljudi i što sve utječe na njihove životne izgleda.

Kako nam se daje panoramski pregled društvenih sustava koji nemaju niti početka ni kraja u vremenskom, a ni prostornom smislu (Kovačević 2017, 130) možemo uvidjeti nedostatak jednakosti između klasa, kako se s vremenom i pozicijom u društvu taj odnos mijenja te uvidjeti koje su to vrijednosti koje nam daju informacije o tome zašto je nejednakost loša (Đorđević 2015, 43). Priča serije cirkularno se širi iz četvrti prema većim teritorijalnim jedinicama, a sve što se dogodi na jednom mjestu u gradu reflektira se na neko drugo te nam takvom strukturom naracije *Žica* odiše fatalističkom notom vječnog vraćanja istog (Kovačević 2017, 130) u kojemu je čovjeku najteže izaći na kraj s nedaćama uzrokovanih razlikama u statusu, raznim oblicima moći i životnim izborom.

Bitna odrednica je samo mjesto zbivanja: grad Baltimore – prema Young, nema sumnje da veliki gradovi u SAD-u propadaju, da u njima vlada siromaštvo i razvijen kriminal (Young 2005, 293). U Baltimoreu su prisutni mnogi aspekti koji opisuju probleme velegrada s početka 21. stoljeća. Ozbiljne društvene nepravde koje su prisutne na gradskim ulicama kreću se od beskućnika koje leže na stubištima, hladnokrvnih ubojstava pa do prostitucije i silovanja – nejednakosti raspodjele uočavaju se u zgradama, četvrtima i naseljima. Posebno se ističe značenje prostora za ljude. Preustroj prostora dovodi do podjele novog, urbanog značenja dominantne

klase u njihove četvrti, dok srednja radnička klasa ostaje sjena koja se zanemaruje; novo urbano značenje je, ističe Young, prostorno i kulturno odvajanje ljudi od njihove proizvodnje i njihove povijesti (Young 2005, 296). Time su ljudi u Baltimoreu osuđeni na temelju svog položaja u hijerarhiji živjeti u kontroli i ritmu koji im onemogućuje život u blagostanju. Pобоljšanje života za obespravljene i siromašne gotovo je nemoguć jer su oni 'skriveni' u stambenim četvrtima u kojima im je ostavljena mogućnost prilagodbe (kriminalne radnje) ili beskućništva. Iz povijesnog aspekta, u 20. stoljeću dogodio se porast funkcionalizacije i segregacije urbanog prostora, a u posljednjim desetljećima poraslo je prostorno odjeljivanje svake od tih funkcija – stambene četvrti, u ovom slučaju one gdje je većinska populacija Afroamerička – odvojene su od proizvodnje, nabave, zabave, prodaje i vladavine (Young 2005, 299). Zbog takve odvojenosti, građani se suočavaju sa siromaštvom, neorganiziranošću i vladavinom kriminala kao jednim od izlaza iz teških životnih uvjeta.

Jedan od likova, mladi diler Bodie Broadus, izgovara rečenicu: „Bez obzira koliko puta se opečeš, nastavljaš činiti isto.“ Tim riječima ukazuje na jedan providan ciklički proces u kojem se stvari počinju mijenjati, reforme se provode, ali samo da bi se pomakle za jedan korak naprijed, a u drugom trenutku napravile dva koraka nazad.

III. Sreća i(li) odgovornost

Što je egalitarizam sreće? Postoji li on uopće u svojoj inačici, bar u društvu baltimorskih društvenih slojeva, koji se lako mogu pripisati i nekoj drugoj sredini u kojoj vlada poprilična nejednakost? Egalitarizam sreće pojam je kojeg u političku filozofiju uvodi Elizabeth Anderson (Scheffler 2003, 5), a centralna ideja kreće se od nejednakosti u prednostima.

Anderson navodi u tekstu „What Is The Point of Equality“ da su pisanja o egalitarizmu u devedesetim godinama prošlog stoljeća počivala na dominantnom pogledu da je fundamentalni cilj jednakosti kompenzirati ljudima lošu sreću koju nisu zaslužili – prema tome, oni koji su rođeni u siromašnim zajednicama, imaju neodgovorne roditelje, neugodnu osobnost ili pate zbog bolesti, trebali bi se fokusirati na ispravljanje te kozmičke nepravde koja im je učinjena. Ipak, Anderson napada tu tezu jer smatra da eliminacijom utjecaja brutalne sreće na jedne, a nesreće na druge, uviđa se negativni cilj provođenja egalitarističke pravde te da bi se usmjeravanjem na prekid ugnjetavanja (koje je po definiciji društveno nametnuto) i stvaranjem zajednice u kojoj se ljudi jednako odnose jedni prema drugima dobio pravi pozitivan ishod (Anderson 1999, 289).

Može li se onda kao fundamentalna nepravda prirodne nejednakosti u društvu svesti na distribuciju (egalitarizma) sreće? Jesu li ljudi zakinuti baš zbog manjka tog stanja? Anderson pokazuje da egalitarizam sreće pada na osnovnom testu bilo koje teorije s kojom se susreće. Ona ističe i tri primjera svojevrsnog testa. Prvi se odnosi na isključivanje nekih građana od uživanja u društvenim uvjetima slobode na 'lažnom tlu' zbog toga što je njihova krivnja što su je izgubili (Anderson 1999, 289) – građani su sami krivi što nisu slobodni, odnosno uvjereni su da im je dobro u okolnostima u kojima žive, ali na kraju to je samo paternalistička varka u kojima drugi odlučuju za slobodu pojedinca i ograničavaju slobodu preko javnih politika.

Drugi test koji 'provodi' Anderson i kritizira egalitarizam sreće je onaj koji se temelji na tome da su neki građani vrjednijih od drugih zbog njihovih talenata i osobnih kvaliteta. Ovdje se javlja problem zavisti koja obavezuje ljude i stigmatizira ih kao bezosjećajne, što vodi do razvijanja negativnih emocija i nepovjerenja u puno manjem društvu od onoga u kojem se veća jednakost i traži. Treći primjer u nizu kritizira egalitarizam sreće kao poziciju koja radi ponižavajuće i nametljive prosudbe ljudskih kapaciteta za vježbanje odgovornosti i učinkovito im diktira prikladan način upotrebe njihove slobode (Anderson 1999, 289). Egalitarizam sreće to radi da ljudima osigura uvjete da preuzmu odgovornost za svoje postupke, ali ujedno i smatra da bi kompenzacija za nesreću trebala doći od dijela tuđe dobre sreće koja je prema procjeni nezaslužena (Anderson 1999, 290).

Teorija koju Anderson brani naziva se demokratska jednakost te se ona oslanja na traženje prave konstrukcije jednakosti zajednice. Demokratska jednakost integrira principe distribucije zajedno s izrazitim zahtjevima jednakog poštovanja i garantira svim građanima, koji poštuju zakon, učinkovit pristup društvenim uvjetima njihove slobode u svakom trenutku (Anderson 1999, 291). Takvo poimanje demokracije usko je povezano s razmišljanjima Iris Marion Young za koju bi manjak demokracije značio i manje jednakosti pa bi se kao krajnje rješenje naziralo uvođenje demokratskih mjera. O demokraciji na manjem lokalitetu koja nije učinkovita, govorim u sedmom poglavlju gdje, prema Young, građani jednostavno nisu dovoljno obrazovani i upoznati s alatima koje demokracija nudi.

Demokracija, navodi Young, donosi nekoliko postavki kojima bi se izbjegli rizici – poput bankrota u rukama nesmotrenih, ali i preuzimanje osobne odgovornosti i podnošenja zahtjeva jednih prema drugima u želji za jednakošću s kojom bi se smanjile nejednakosti u prednostima. Kako navodi Scheffler, nejednakosti u prednostima su prihvatljive utoliko su izvedene iz izbora koji su ljudi dobrovoljno

donijeli (Scheffler 2003, 5). U ovom slučaju postoji jedan veliki „ali“ koji se odnosi na prethodnu rečenicu – „ali one nejednakosti koje su izvedene iz situacija u kojima ljudi nisu imali izbora su nepravedne“ piše Scheffler i kao neprihvatljive posljedice za ljude koji se nalaze u nejednakoj poziciji navodi društvene faktore poput klase i bogatstva što automatski podrazumijeva pozadinu pojedinca koji je rođen u siromašnoj (ili bogatoj) obitelji. Također, uključeni su i prirodni faktori kao što su sposobnost i inteligencija (Scheffler 2003, 5).

U prikazu baltimorskog društva mnogo se toga bazira na diskriminaciji i svodi na nju. Afroamerikanci na uglovima koji prodaju drogu i bijelci kao policijski službenici (iako ima dovoljno Afroamerikanaca i u snagama zakona i reda), predstavljaju dva pola u kojem se dosta toga svodi na onaj broj neizabranih faktora kao što su rasa, religija, spol pa i etnički identitet, što, prema Scheffleru, čini cijelo društvo nepravednim te distributivna nejednakost rezultira iz diskriminacije kao određena vrsta nepravde.

Navedeni neizabrani faktori kao da bi trebali biti svedeni pod određenu vrstu odgovornosti koju spominje Dworkin. On navodi sintagmu 'egalitarizam odgovornosti' kojom želi objediniti kolektivnu odgovornosti političke zajednice u pridavanju jednake važnosti svakom ljudskom životu s pojedinačnom odgovornošću građana za osobne izbore (Đorđević 2015, 43). Može li se svakom građaninu vjerovati na takav način, pogotovo ako moramo uzeti u obzir moral i sebičnost? Dworkin ima određenu viziju jednakosti i odgovornosti koje nisu u sukobu sa slobodom te je ona, prema njemu, jedna dimenzija jednakosti koja je suverena vrijednost političke zajednice, što bi značilo da ne postoji temeljno pravo na slobodu (Dworkin 1992, 237).

Dworkin upravo i pokušava pomiriti pojmove jednakosti i odgovornosti prema dva principa etičkog individualizma kojima pokušava objasniti jednakost. Prvi od njih je

princip jednakog uvažavanja prema kojem zahtjeva da ljudski životi moraju biti uspješni, a ne potraćeni i da je to nešto podjednako važno za svaki ljudski život (Đorđević 2015, 46). Može li uopće doći do jednakog uvažavanja u društvu? Je li to nešto što je praktički nemoguće na razini grada razlomljenog bandama i korupcijom u visokim slojevima? U *Žici* ima mnogo primjera potraćenih života, iz rakursa objektivnog promatrača, ponajviše se ogledajući u životima mladih kriminalaca i narkomana koji provode dane na ulici. S druge strane, mogu se pronaći primjeri jednakog uvažavanja u 'lošem društvu', između glavnih članova i šefova bandi koji jedni u drugima vide osobe s kojima dijele zajednički interes, te kao takvi međusobno gaje poštovanje i nalaze se na višoj poziciji imaginarne ljestvice „jednakijih među jednakima“.

Drugi, princip posebne odgovornosti, opet se tiče pojedinca i možda je zato baš teško govoriti o provedbi tih principa. On kaže da individua ima posebnu i konačnu odgovornost za uspjeh svog života i tu odgovornost snosi osoba o čijem je životu riječ (Đorđević 2015, 46, preuzeto od Dworkin, 1992). Uzmimo primjer iz serije koji se tiče lika Tommyja Carcettija, kandidata i kasnije gradonačelnika, čija najdublja promjena po edukacijskoj krivulji ne uključuje moralnu promjenu (Kovačević 2017, 144). On je svjestan svog uspjeha koji je u uskoj vezi s osobnim isticanjem, ali također je i željan učiniti pravu stvar. Zbog vlastitog uspjeha kandidira se za gradonačelnika Baltimorea, ali i želi promijeniti grad koji tone u svakom mogućem smislu (ekonomskom, moralnom, društvenom). Ipak, nailazi na mnogobrojne vanjske faktore i pritiske koje se tiču otpora od strane političkih karijerista s kojima nema mnogo mogućnosti, osim postizanja kompromisa. Carcetti tako u jednom trenutku, iako zna da ne postupa ispravno, zbog osobnog ponosa ne osigurava novac koji bi spasio škole od propadanja, već izabire pragmatičnije rješenje u kojem daje fleksibilan politički odgovor „da djeca ionako ne glasaju“ (Kovačević 2017, 144).

Gradonačelnik, osoba s najvišom mogućom odgovornošću (prema građanima), postupa sebično, baš u kontekstu sagledavanja vlastitog uspjeha koji će ga dovesti do mjesta guvernera, prema kojem će, njegovim riječima, „lakše i više pomoći gradu“. Takvo 'odgađanje odgovornosti' ne proizlazi iz njegove sebičnosti, u kojoj se nikad ne osjeća zloćudnost, ali kao da uvijek prevagne posebna odgovornost prema sebi, nasuprot želje za općom dobrobiti (Kovačević 2017, 144).

Dwornikova ideja da ujedini dva principa ne čini mi se dovoljno uvjerljivom s obzirom da je sam opseg osobne odgovornosti u mnogim situacijama daleko veći nego što ga osoba može podnijeti te ne ovisi o tretmanu odgovornosti zajednice, nego pojedinca. S druge strane, zahtjev za izjednačavanjem više klizi prema jakom zahtjevu za odgovornosti individue (Đorđević 2015, 47) od koje promjene mogu početi, ali samo uz čvrstu podršku zajednice, koja u ovom slučaju, ne vjeruje u korjenitu moralnu promjenu (Kovačević 2017, 144). Prema tome, čovjek može imati jak moralni kompas, uz ranije bogato životno iskustvo, ali pod pritiskom okolnosti, primoran je djelovati i biti odgovoran za uspjeh vlastitog života.

IV. Jednakost šansi

U ovom poglavlju htio bih se osvrnuti na jednakost šansi, direktno se referirajući na prethodno poglavlje i nejednakosti u prednostima koje sam naveo kod egalitarizma sreće te tri verzije jednakosti šansi koje pretpostavlja Adam Swift i kako su one ostvarive u životima stanovnika Baltimorea.

Swift izdvaja tri verzije jednakih šansi – minimalne, uobičajene i radikalne. Prva verzija, minimalna, odnosi se na minimalno poimanje jednakih mogućnosti. Njegovim riječima to znači da nečija pripadnost određenoj rasi, spolu ili religiji ne bi trebala utjecati na nečije šanse da dobije posao, dobro obrazovanje ili slično (Swift 2008, 119). Ovakvo nastojanje da se ostvare minimalne jednake šanse možemo realizirati tako da se osigura regularna politika upisa u škole ili kod zapošljavanja, sve uz najveću potporu zakona koji bi išli u korist takvih šansi. Značajke koje se u tom slučaju trebaju gledati su stručnost, potencijal i konkretno znanje (Swift 2008, 119). Kada se govori o politici upisa u škole, u *Žici* i njenoj četvrtoj sezoni imamo situaciju koja ne odgovara minimalnim jednakim šansama. Šestero Afroameričkih dječaka koje pratimo odlaze u javnu školu koja nema razrađen sustav i ne razlikuje potencijal i konkretno znanje. To što se u jednom razredu nalaze oni koji žele nešto znati i naučiti, zajedno s onima koji konstantno ometaju nastavu, ne ostvaruje regularne uvjete u kojima se nastava može održavati. Siromašna, ali inteligentna i talentirana djeca ne mogu razvijati svoje potencijale jer su im roditelji primorani upisati ih u školu koja u ovom slučaju ne služi kao obrazovna ustanova, već neka vrsta popravnog doma. Djeca željna znanja, koja su rođena na krivom mjestu, u siromašnoj crnačkoj četvrti, automatski su predodređena da imaju lošije uvjete za obrazovanje i time se radi segregacija gotovo najvišeg stupnja.

Druga verzija Swiftovih jednakih šansi tiče se one uobičajene razine. Zagovaratelji te verzije smatraju da bi izgledi za ostvarivanje željenih stvari u životu trebali zavisiti

od sposobnosti i truda, a ne od društvenog položaja – prema Swiftu i istraživanju koje iznosi za Veliku Britaniju, dolazi do zaključka kako klasna pripadnost utječe na izgled za zapošljavanje (Swift 2008, 119). S ovog stajališta, ako neko potječe iz siromašne obitelji to ne bi trebalo imati utjecaja na njegove šanse da upiše fakultet ili dobije dobar posao, već bi to trebalo zavisiti od njegovih prirodnih sposobnosti i opredjeljenja te je po tome država u pravu što svima pruža jednake šanse (Swift 2008, 120).

Naravno, prirodne sposobnosti i opredjeljenja ponekad teže dolaze do izražaja kada se osobe nalaze u neuređenom obrazovanom sustavu ili se društveni sustav temelji na „moći identiteta“. Takav sustav, kako navodi Kovačević, nadijeva ljudima i imena – lik Dennisa Wisea, dok je bio 'vojnik' u bandi, zvao se Cutty. Nakon što je izašao iz igre³, počeo se predstavljati pravim imenom, ponajprije svojim poslodavcima (koji nemaju veze s kriminalom). Ljude iz geta društvo je potisnulo na dno, jer takav sustav ne treba njihova znanja i vještine, koje možda posjeduju, već im ostaje jedino njihova osobnost (Kovačević 2017, 158). Reputacija se u ovom društvu navodi kao glavni ulog gdje se strahom dobiva hijerarhija sustava (Kovačević 2017, 158).

Zavisnost o prirodnim sposobnostima pa i mogućnosti izbora stavlja ga u teži financijski položaj nego što bi bio da je ostao u bandi, ali je od izuzetnog značaja za razvoj pojedinca koji si sam „proizvodi“ životne okolnosti, bez obzira na to što živi u klasno nižem dijelu društva (Swift 2008, 120) i (Kovačević 2017, 157).

Također, prije spomenuta 'igra' nije specifična samo za nižu i srednju klasu pa tako ni društvo kriminalaca i dilera. U 'igri' postoji metaforička žica koja povezuje

³ U *Žici* Afroamerikanci iz kriminalnog miljea trgovinu drogom nazivaju „igrom“, ali ubrzo se taj pojam prepoznaje kao metafora za urbano preživljavanje izvan granica geta te postaje zbir sistemskih pravila ponašanja u borbi za opstanak (Kovačević 2017, 157)

institucije, kao što mnoge priče serije povezuje policijska žica za prisluškivanje (Kovačević 2017, 157). 'Igre' se igraju na svim poljima – od sudnica, gradskih vijećnica, ulice, policije i sindikata te to nije specifična situacija ispala iz serije, već je realno stanje stvari u kojem političari nastoje dobiti novac za svoje kampanje, službenici pokušavaju dobiti promaknuće, policija nastoji namjestiti bolju statistiku – sve to utječe na stvaranje sustava u kojem se želi napraviti stanje u kojem ima što manje stradavanja onih na vrhu, odnosno da učinjena šteta bude što neosjetljivija za one na najvišim razinama društva. Sad sam spomenuo i tržište, koje je u slučaju Dworkina odigralo jedan od argumenata za jednaku raspodjelu koja se temelji na testu zavisti, odnosno principu slobode od zavisti i ideje pravedne društvene suradnje koje je prihvatljivo za sve (Heath 2004, 316). Međutim, smatram da je pojedinac, pogotovo njegovo različito društveno porijeklo iz kojeg je došao na visoku poziciju, previše ovisan o osobnom uspjehu da bi se oslobodio zavisti te da se treba osigurati od ranog, predškolskog obrazovanja, dobra podloga za njihov moralni razvoj, kojeg je teško steći u getu i disfunkcionalnoj obitelji.

Time se bližim i radikalnom poimanju jednakih šansi prema kojem se ispravljanje društvenih nejednakosti ne osigurava jednakim prilikama jer one ne obuhvaćaju prirodne, odnosno urođene razlike (Swift 2008, 121). Prema ovoj trećoj Swiftovoj verziji poimanja jednakih šansi, trebale bi postojati jednake šanse u smislu da na izgledu u životu ne utječu ni društveni položaj ni položaj u raspodjeli prirodnih sposobnosti jer pojedinci i tako nemaju utjecaja na razlike u okolnostima te će u tom slučaju različiti ishodi biti stvarni odraz opredjeljenja pojedinca (Swift 2008, 121).

Kod jednakih šansi, u obzir se, osim inteligentne siromašne djece koja moraju imati jednake mogućnosti kao i bogata inteligentna djeca, također moraju uzeti i manje sposobna djeca, bez obzira jesu li siromašna ili bogata jer moraju imati iste šanse kao i više sposobna djeca (Swift 2008, 121). Iste šanse ne donose sa sobom i iste

mogućnosti da obavljaju konkretne poslove – pred njih se ne stavlja situacija u kojoj djeca netaletrirana za glazbu moraju postati uvaženi i poznati glazbenici, već se najviše u tome spominje nepravednost situacije da društvene nejednakosti budu prepreke pojedincima (Swift 2008, 122). Jesu li stvar sreće činjenice da postoje djeca koja svojim uhodanim putem napreduju iz dobre obitelji, što ih dovodi do dobrog obrazovanja i kasnije posla, od onih koji potječu iz siromašne obitelji te samim time imaju manje perspektivni pogled u budućnost? U razlikama u okolnostima i izboru ponovno se vraćamo na Elizabeth Anderson i egalitarizam sreće. Za pobornike te teorije činjenica je da su ljudi žrtva nesreće, točnije događaja koji se dogodio van njihove kontrole i na koji nisu mogli utjecati, i kao takva ta činjenica je nepravedna (Đorđević 2015, 50). Prema Anderson, sreća je jedna od stvari koja donosi razliku u okolnostima u kojima ljudi žive – za egalitariste sreće značajno je neutralizirati utjecaj sreće na distribuciju resursa u društvu, iako to ne znači neutraliziranje svake nesretne situacije (poput vlastitih loših postupaka neodgovornih pojedinaca), već samo onih za koji nisu zaslužni ili odgovorni (Đorđević 2015, 51).

Tu bih se osvrnuo i na razinu inteligencije kod ljudi te je li i to stvar sreće. Izbori koji ljudi donesu u jednoj situaciji, utječu na neke druge situacije u životu koje im mogu donijeti bolje ili lošije posljedice. Postoji li sreća u donošenju dobrog ili lošeg izbora te može li se unaprijed procijeniti koju će količinu dobrog ili lošega donijeti? Domena utilitarizma koja nam je ovdje dana kazuje nam da kritičari utilitarizma odbacuju račun sreće kao nešto što je toliko komplicirano da je naprosto neupotrebljivo u svakodnevnom životu (Berčić 2013, 134). Razina inteligencije kod ljudi sličnih sposobnosti koji se žele zalagati za veću primjenu načela istih šansi, a žive u različitim sredinama i životnim uvjetima, jest ta da na kraju žele ishode koji im ovise od zasluga, ne obazirući se na klasnu pripadnost (Swift 2008, 122). Razina inteligencije kod ljudi čini se, ne kao stvar sreće, već kao razboritost u donošenju

pravih odluka – bilo to kod problema životnih izbora, od onih koji će raditi više i zarađivati više, do onih koji će raditi manje i time zarađivati manje. Prije spomenuti Denis Wise, koji je dobar dio svog života proveo u zatvoru jer nije želio 'cinkati' svoje nadređene, prvi dio života, djetinjstvo i mladost, proveo je u paklu dilanja i kriminala. Iako u niti jednom trenutku ne pokazuje nisku razinu inteligencije, svjestan je da je do nezavidne pozicije došao baš zbog svojih životnih odluka. Kada izađe iz zatvora želi zaraditi 'brzi novac' kako bi se što brže uklopio u zajednicu, ali isto tako uviđa da s takvom zaradom postoji mogućnost ponovnog odlaska u zatvor. Uklapanjem u društvo koje se ponešto izmijenilo od njegovih vremena čini svojevrsnu prilagodbu, ali ju ubrzo i odbacuje. Ne želi biti dio sumnjivog i kriminalnog podzemlja, već počinje ispočetka. Prvo radi poslove vrtlara i dolazi u dodir s radnim čovjekom koji je naučen na fizički rad, a kasnije preko đakona želi djecu maknuti 's ulice' te otvara boksački klub, u kojem do izražaja dolazi njegov prirodni talent i želja da promijeni stvari na bolje. Točnije, osim što se pobrinuo za sebe i maknuo se od izvanzakonskih radnji, kao iskusni dugogodišnji 'vojniki' kriminalnog klana, zna kako okupirati neodlučnu i neodgovornu djecu te ih uputiti u život preko kojeg će se držati zakona te možda i povećati šanse za boljim životom, iako dolaze iz nesređene okoline.

Prema tome, može se reći da sve dokle pojedinci imaju mogućnost izbora, i u dovoljnoj mjeri su obaviješteni o njihovim posljedicama, jednake šanse su isto što i jednaki ishodi (Swift 2008, 126). Onaj tko vjeruje u jednake ishode nema se razloga protiviti razlikama u konkretnim ishodima koje su rezultat jednakih šansi u radikalnom smislu jer te šanse u suštini ne predstavljaju nejednakost (Swift 2008, 126). Ako su pojedinci svjesni posljedica koje donose prioriteta i opredjeljenja, onda u tom slučaju ne može biti riječ o nejednakim ishodima (Swift 2008, 126).

V. Temkinovo pitanje ozbiljnosti nejednakosti

U *Žici* postoji problem vezan uz poimanje nejednakosti. Nejednakima i manje vrijednima sami sebe smatraju policijski službenici jer njihove su plaće puno manje u odnosu na posao koji rade i njihove šefove, koji imaju enormno veće plaće, a ne rade ni približno riskantan posao kao oni. Problem s nejednakošću imaju i preprodavači na ulici koji rade najriskantniji posao za mizerne novce u usporedbi s onim koji dobivaju njihovi nadređeni. Na kraju, na nejednakost se žale i kriminalci koji se, pomoću novca i utjecaja, upliću u visoku politiku smatrajući da oni nemaju jednak tretman kao ostali legalni dugogodišnji politički sudionici. Tko se od njih ima pravo žaliti na nejednakost?

Iako se mnogo diskusija o ravnopravnosti i jednakosti fokusira na relacije između raznih sistema, klasa, političkih i ekonomskih aspekata, možda je najopćenitije ono pitanje koje postavljaju mnogi filozofi – je li jednakost zaista poželjna? Za Larryja Temkina u članku *Inequality* jednakost podrazumijeva još jedno bitno pitanje koje glasi: „Kada je jedna situacija gora (lošija) od druge s obzirom na nejednakost?“ (Temkin 1986, 99).

Jedan od smjerova kojim Temkin kreće su diskusije o nejednakosti u blagostanju, nečemu što je primjenjivo na sve društvene slojeve i odnose koje postoje između ljudi, jer gledano čisto intuitivno, svi smo voljni žaliti se jedni drugima na životne poteškoće vezane uz višak obaveza, niske plaće, od stvari koje smatramo primarnim dobrima pa do onih jesmo li u boljoj situaciji nego naši susjedi, prijatelji i poznanici koji posjeduju više dobra i imaju benefite iz raznoraznih razloga. Postoji razna komunikacija između pogleda na jednakost, ali i nekolicina onih koji se tiču pravde i pravednosti (Temkin 1986, 101). Temkin vjeruje da egalitaristi imaju duboke i neodvojive poglede na stanje u kojem je nekima još gore, bez obzira jesu li si za to sami krivi. Između ostalog, tu se nailazi na stanja u kojima ljudi sami sebe uvjeravaju

da im je loše, dok je općenito situacija nešto drugačija, a tu se dolazi do stvarnog poimanja moralne perspektive pojedinca (Temkin 1986, 101). Temkinova se pitanja o (ne)jednakosti tako mijenjaju prema onoj u kojoj se uzima mogućnost da jedna situacija može biti gora nego druga s obzirom na nejednakost, prožeta objektivnim osjećajem da postoji manje nejednakosti – „Kada je jedna situacija *gora* od druge s obzirom na nejednakost?“ pita se Temkin (Temkin 1986, 101).

Također, Larry Temkin smatra kako egalitaristi imaju previše uvriježeno mišljenje da su zaslužene i nezaslužene nejednakosti jednako loše, dok je njegovo mišljenje više na strani toga da zaslužene nejednakosti uopće nisu loše, premda time ne napada temeljne egalitarističke postavke i ideale.

Ljudi stalno donose sudove, presude i zaključke iz situacija koje se mogu usporediti s obzirom na njihovu nejednakost. Mnogi se u nezavidnoj situaciji postavljaju uspoređujući je s drugom, možda nešto boljom situacijom u kojoj se nalazi neki poznanik koji je prošao bolje od nas. Nastavno, presuda ili donesen sud u nekoj situaciji pojedinačna je pritužba – „Zašto susjedna četvrt ima uređenije ulice od nas? Zašto imaju bolju kvalitetu obrazovanja? Zašto radimo više, a zarađujemo manje?“, samo su neka od pitanja koja si ljudi u boljoj poziciji, nasuprot ostalima, mogu postavljati. Također, ljudi koji se žale, a nalaze se u boljoj situaciji nego neki kojima je lošije, imaju pravo na pritužbe jer sve osim toga bio bi napad na njihovu moralnu osjetljivost (Temkin 1986, 102). Pogotovo u svijetu *Žice* gdje se likovi granaju na pragmatičare i idealiste, a to pak nije nikakav specijalni odnos od onoga koji vlada u stvarnosti – biti onaj koji se 'razumno' prilagođava sistemu ili onaj koji inzistira na svojoj misiji i odbija se prilagoditi (Kovačević 2017, 160). Većinom će idealisti, oni koji se nalaze u dobroj poziciji i nemaju razloga (osim moralnog) previše se petljati u potlačenost nižih slojeva, najviše inzistirati na pitanju nejednakosti u svojem okružju (Temkin 1986, 102). To što je njima bolje nego većini, ne znači da ne postoje

pritužbe s njihove strane koje otkrivaju manjkavosti sustava i društva u kojem žive. *Žica* zorno prikazuje kako sustavi od pojedinaca čine pragmatičare prema kojoj je potrebno poštivati pravila u kojima je teško iskazivati i žaliti se na nejednakost iako je prisutan osjećaj manje vrijednosti. Neke od njih su vezne uz nepokazivanje osobne inicijative, pitanja lojalnosti i poslušnosti, ali ma koliko se adaptirali, pragmatičari će platiti istu ili veću cijenu od idealista (Kovačević 2017, 160). Tako postoje slučajevi u kojima su likovi sami zaslužni za svoju nejednakost zbog lažnog osjećaja lojalnosti te se jasno opisuje kako sustav tretira najvjernije 'igrače'.

Detektiv McNulty, jedan od glavnih likova koji se pojavljuje kroz sve sezone serije, pokušava nagovoriti dilera Bodieja da svjedoči protiv vlastite bande, a zatim Bodie daje opis realnog stanja stvari: „*Unutra* sam od trinaeste, nikad nisam zamračio novac, nisam ukrao paketić, nikad nisam učinio ništa, a da mi nije bilo naređeno...a kako mi se sad to vratilo? (...) Gdje su sad da nam pomognu, sad kad je očito da će netko nastradati?“ (Kovačević 2017, 160). Očito je da će njegov nadređeni u čvrsto hijerarhijskom sustavu kriminalaca drugačije postupati s 'radnikom' na ulici, a sasvim drugačije sa suradnikom s kojim broji novce u uredu. Prema Bodieju postoji takvo ophođenje jer ljudi sustava vjeruju da će se vjernost isplatiti jer svaki sustav gaji mit o tome da će vjernost biti nagrađena (Kovačević 2017, 160), ali što ako je samom takvom sviješću o sustavu, unakažen moralni integritet pojedinca koji se sam doveo u nejednaku poziciju svojim postupcima? Je li to onda nejednakost koja je zaslužena i prema tome uopće nije loša jer su si pojedinci sami krivi za nju?

Ista situacija u *Žici* je i s ove strane zakona, gdje postoji mit kod službenika koji vjeruju u napredovanje i izjednačavanje kriterija i odnosa sa šefovima ako će dobro raditi – sve se to ispostavlja utopijom, u kojoj je, umjesto pravovremenog ukazivanja na nejednakost, vrijeme potraćeno na prilagodbu. Ljudi često ne zadržavaju vjeru u individualizam i tako si ograničavaju prostor jer – tko je onaj koje se može žaliti i

kako možemo usporediti ozbiljnost pritužbi različitih ljudi? (Temkin 1986, 103). Mogu li se uopće žaliti ljudi kojima se čini da se nalaze u dobrom položaju? Prema Temkinu, odgovor na prvo pitanje jest taj da se samo oni ljudi koji su u goroj situaciji od prosjeka mogu žaliti, s obzirom da oni koji se nalaze u razini prosjeka, dobivaju već dovoljno pravednu distribuciju udjela koji obuhvaća blagodati života (Temkin 1986, 103).

Ovakav pogled na pojam nejednakosti dopušta fokus na partikularne individue i donošenje prosudba o tome, jesu li ili nisu, te u kojoj mjeri, moguće njihove pritužbe s obzirom na nejednakost (Temkin 1986, 106). Mjere koje nas vode prema razlici u mišljenju nam pomažu da što lakše napravimo razliku o tome tko ima kakav prigovor i kako točno odrediti jačinu pritužbe, odnosno utvrdimo je li pojedinac sam odgovoran za svoj nejednak položaj u društvu ili postoje drugi faktori koji su na nju utjecali.

Temkin daje plauzibilna 'rješenja', točnije, uvjerenje da samo osobe ispod prosjeka imaju pravo na prigovor, a jačina njihove žalbe ovisi o tri stupnja. Prvi je taj da se njihova dobra uzimaju u odnosu na prosjek, drugi se tiče kako su njihova dobra relativna u odnosu na one u boljem položaju, a treći se odnosi na to kako su njihova dobra relativna u odnosu na sve one koji su u boljem položaju od njih (Temkin 1986, 106).

Smatram da se gledanje kroz prizmu likova u seriji mogu postaviti temelji za sva tri stupnja i mogućnost pritužbe na nejednakost – tri klase – niska, srednja i visoka – zastupljene su i u svakoj se nalaze osobnosti koje odgovaraju mogućnosti mjerenja jačine pritužbi. Ipak, specifičan dio odnosi se na vječne idealiste, koji se trajno nalaze u položaju u kojem je potrebno dokazivanje i traženje jednakih prava, prvo za druge, a zatim i za sebe. Borbeni idealisti su ljudi koji vjeruju u savladavanje životnih teškoća ne očekujući poraz, a u *Žici* to su ljudi koji su s obje strane zakona

i izlažu se svojem djelovanju (Kovačević 2017, 161), u skladu s Aristotelovim poimanjem hrabrosti kao najveće vrline „jer omogućava postojanje svih ostalih“, kao što su odgovornost (poručnik Colvin, detektiv Lester, sindikalista Sobotka), altruizam (diler D'Angelo, policajac Carver, beskućnik Bubbles) ili ljubav (kriminalac Omar, narednik Daniels) – sve te vrline i likovi kojima su dodijeljene imali su prisutnost „neke vrste bezuvjetnog etičkog nagona“, kako to naziva Žižek (2012.), a moralni kompas uvijek im je bio nevidljiva vodilja u svom djelovanju, preko kojeg su stvarali sve veći odmak od drugih te su svojim djelovanjem sebi stvarali nejednake uvjete. Pitanje morala koje sam spomenuo u prethodnom poglavlju, igra glavnu ulogu kod navedenih idealista i njihovih osobina – oni ne prihvaćaju ideal neizbježnim dijelom života, već ga raskrinkavaju kao licemjerje (Kovačević 2017, 161). Svi se oni odreda nalaze u domeni nejednakosti prema ostalima, spremni nataknuti pritužbu na ophođenje nadređenih, klasu, rasu, financijsku situaciju ili nešto drugo, ali im moral ne dopušta, odnosno kao individue unutar sustava, čine međusobnu skupinu u kojoj nejednakost nije problem – jer je nema – ali utjecaji vanjskih faktora poput ljudi željnih moći, koji nemaju istaknute vrline, čine ih 'otpadnicima'. Vjerom u individualizam, tvrdoglavo stoje pred snagom institucija i tu Žica postavlja pitanje – postoji li šansa da se mijenjanjem institucija promjene odnosi nejednakosti u društvu? – jer čini se da baš one drže 'čarobni štapić' koji stvara sve veći jaz među ljudima. A pošto institucije posjeduju takvu moć, onda je, teoretski, i moguće okrenuti situaciju prema smanjenju jaza nejednakosti.

VI. Teorije jednakosti

Kako bismo sustavno mogli sagledati pojam jednakosti, potrebne su nam teorije koje nam pružaju različite koncepte 'jednakosti'. U ovom ću poglavlju pokušati vidjeti koje su vrste teorija egalitarizma primjenjive na temu jednakosti u *Žici*, a s obzirom na široki raspon koji Louis Pojman nudi u svojem kritičkom eseju, odredit ću one najbitnije s kojima se klase u Baltimoreu mogu izravno povezati.

Za početak, važno nam je razlučiti kakvo je tradicionalno poimanje jednakosti. Dvije stvari, A i B su jednake s obzirom na neko svojstvo P. Kada koncept ima normativnu dimenziju, kao u Aristotelovom slučaju pojma pravde, odnos dobiva dodatno svojstvo: Ako su A i B jednaki s obzirom na P, oni zaslužuju jednaku količinu D (Kymlicka 1990, 4). Ipak, ovakav tradicionalni pristup, prema današnjim standardima života i društvenih utjecaja treba biti proširen, a Pojman egalitarističke teorije dijeli u dva tipa – formalan i uvjetan. Formalna jednakost navodi formulu/politiku, ali ne sadrži određeni sadržaj, dok uvjetna jednakost traži metriku kojom se politike mogu procjenjivati (Pojman 1999, 1). Za daljnje razlučivanje teorija prelazimo na uvjetnu jednakost s obzirom na to da takve teorije utvrđuju što je formula za jednakost u vrlini kako bi ljudi trebali biti jednako tretirani i time predstavlja pretpostavku da bi svi ljudi trebali primiti jednaki udio nekih dobara, a samim time u mnogočemu se mogu sagledati s raspoređenosti društvenog sustava u seriji *Žica*.

U samom uvodu već sam utvrdio da nikako ne mogu opravdavati apsolutnu jednakost, prvu od teorija koju Pojman objašnjava kod uvjetne jednakosti. Ipak, ta se jednakost spominje i u zadnjem poglavlju gdje ću se osvrnuti i na socijalističku jednakost prilika pa bih ju i ovdje razložio. Ta se teorija vodi sljedećom formulom: Svi F-ovi trebaju primiti jednak iznos od svakog G-a ili riječima: svi bi trebali imati jednaki udio svakog dobra (ili zla) (Pojman 1999, 6). Ova verzija egalitarizma naziva

se još i radikalnom jednakošću, čistim egalitarizmom i apsolutnom jednakošću. Činjenica da se u ovoj teoriji doslovno uzima da svaka beba, radnik, mala djevojčica ili krupan čovjek trebaju dobiti jednaku količinu hrane, veličinu cipela, iste bicikle ili istu dozu lijeka, sama po sebi predstavlja nemoguće i utopijsko shvaćanje, a i Isaiah Berlin opisuje ju na sljedeći način:

„Ideal kompletne društvene jednakosti utjelovljuje želju da sve i svatko treba biti sličan što je više moguće svemu i svakome drugome. Zahtjevi za ljudskom jednakošću koji su izrazili filozofi i radnici mogu biti zastupljeni kao modifikacije ovog apsolutnog, a možda i apsurdnog ideala. Egalitaristi često žele da ljudska bića postignu najviši stupanj jednakosti u prirodnim svojstvima i uz najviši stupanj mentalnog i fizičkog budu totalno ravnomjerni.“ (Berlin 1961, 155).

Tako nam ova verzija egalitarizma samo daje primjer koliko se daleko može ići s pojmom jednakosti, jer po apsolutnoj verziji, ne samo da bi svi trebali imati istu količinu užitka, sreće i blagostanja, već i patnje, nesreće i glavobolja bez ikakvih zasluga – prema svemu navedenome, osim što je apsolutna, ona je i neodrživa te čini onaj gornji limit prema kojem se mogu mjeriti ostale verzije koje su nam puno prihvatljivije.

Ipak, prije nego što prijedemo na one koje nam posve odgovaraju htio bih se još osvrnuti na teoriju 'utilitarizma jednakosti', primarno jer smo se već okretali prema sličnoj teoriji egalitarizma sreće Elizabeth Anderson. Rasprava o distribuciji dobara, tj. utilitaristima koji govore o najvećoj sreći najvećeg broja ljudi, u pravilu tvrdi da je najbolja distribucija dobara ona koja dovodi do najveće ukupne količine sreće (Berčić 'Utilitarizam, 2008) te bi nas ona odvela u smjeru gdje bismo se pitali – želimo li smatrati jednakost kao intrinzično dobro ili samo kao instrumentalno dobro? Želimo li jednakost ili eliminaciju siromaštva? (Pojman 1999, 8). Ako je odgovor prvo, onda bi se distribucija vodila prema tome da će nekoga ostaviti u puno

lošijem položaju, a za to se zalaže samo nekolicina egalitarista. Ako je odgovor drugo, onda prihvaćamo nejednakost. Utilitarizam u svojem najjednostavnijem obliku nije osjetljiv na raspodjelu dobara u društvu, tako da se sada posve okrećem jednakosti blagostanja i ekonomskoj jednakosti, teorijama iz kojih vjerujem da možemo izvući najviše, a kasnije će nam poslužiti kao nastavak promatranja (ne)jednakosti i problema iz kojih se rađaju sve veće razlike među ljudima.

Egalitaristi blagostanja tvrde da bi društvo trebalo izjednačiti dobrobit svojih članova tako da pokušaju ukloniti nejednakosti koje postoje zbog individualnih razlika, a primjeri takvih egalitarista su Kai Nielsen, Bruce Landsman i G.A.Cohen (Pojman 1999, 8). Njihova tipična pozicija po Nielsenu je sljedeća: „Moralnost zahtjeva da pokušamo distribuirati sreću što je ravnomjernije moguće. Treba biti pošten; svaka osoba broji se kao jedan i nitko se ne broji do više od jednoga. Bilo da volimo li osobu ili ne, bilo da je ta osoba korisna za društvo ili nije, njezini interesi i ono što će je usrećiti moraju se uzeti u obzir u bilo kakvoj konačnoj odluci koja bi se trebala napraviti. Od zahtjeva pravde traži se da svaka osoba bude ravnopravna“, zaključuje Nielsen. Individualnim razlikama i nejednakosti bili smo okrenuti kod Temkina gdje smo se pitali tko od individua u raznim sektorima ima prava buniti se na nejednakost. Prema Nielsenu, konačna količina dobara ogleda se u sreći pojedinca te zaključuje da moralnost zahtjeva da se sreća distribuiraju jednako. Ipak, neke očite probleme ne možemo zaobići, argumenti protiv egalitarizma blagostanja za Pojmana itekako postoje i vidljivi su kroz tri razine.

Prvi problem nalazi se u takozvanoj *leveling down* (silaznoj) jednakosti – što ako je jedini način da se postigne jednakost da sve ljude napravimo podnošljivo bijednima? (Pojman 1999, 9). Daje se primjer s Johnom (10), Tomom (6), Joan (8) i Mary (0). U zagradi su napisane njihove jedinice sreće i kao što vidimo, jedan od načina da se postigne jednakost u sreći je taj da se svima jedinice smanje na 2, osim Mary koja

bi ostala na 0. Je li to ono što bi se moralno zahtijevalo od nas? (Pojman 1999, 9). Postoje depresivni i bolesni ljudi koji bi se osjećali bolje kada bi ostatak spustio svoje zahtjeve i smanjio svoj životni standard na nižu razinu. Tako bi srednja klasa Amerikanaca mogla spustiti svoj životni stil na nivo prosječnog Meksikanca, koji bi pak u svemu tome trebali misliti i na prosječnog Haićanina i njegov životni standard. U ovom slučaju egalitaristi bi se trebali više posvetiti izjednačavanju sa situacijom obilja, nego ovakvim slučajevima (Pojman 1999, 9). *Žica* se ne bori toliko s direktnim padanjima životnog standarda nekog pojedinca, ali glavna linija priče treće sezone dotiče se, na kraju kobnog projekta „Hamsterdam“, policijske slobodne zone konzumacije droge (Kovačević 2017, 165). Zamisao policijskog zapovjednika Colvina bila je ta da dilere i korisnike opojnih sredstava premjeste u napušteni kompleks zgrada u širem gradskom području te da tamo vrše 'nadgledanu konzumaciju', primjer kakav je u stvarnosti zaživio u Zürichu, kasnije u Španjolskoj, Nizozemskoj i Njemačkoj (Kovačević 2017, 165). Najveći problem ovdje nalazi se u povećanju broja ovisnika u gradskoj četvrti koja ih do onda nije imala, iako su ostale gradske četvrti „očišćene“, ali je postojao sve veći priljev ljudi koji su, što iz potrebe, što iz znatiželje dolazili legalno koristiti ilegalno kupljenu drogu. Time se povećavao broj ovisnika, preprodavača i beskućnika koji su bili pod policijskim i medicinskim nadzorom, što od početka nije bila loša ideja pošto se smanjila smrtnost, ali je proporcionalno rasla količina onih kojima je životni standard sve više i više padao (Kovačević 2017, 165).

Drugi i treći problem na koji nailazimo kod jednakosti blagostanja su argumenti vezani uz vanjske preferencije i skupe ukuse. Čemu ljudi daju prednost u izboru između realnih mogućnosti? Sreća ovisi o mnogim stvarima, a primjer imaginarnog Johna i njegove sreće možda ovisi o građenju skupocjenog hrama njegovom bogu ili želji da vidi članove svoje rase na dominantnim pozicijama u društvenim i

ekonomskim sektorima – problem se ovdje primjenjuje dvostruko brojeći: prioritet jedne osobe može se brojati duplo i tako 'prevagne' na prioritet druge osobe (Pojman 1999, 9). Realno stanje stvari jest takvo da neki ljudi jednostavno imaju veće apetite i želje od drugih, koji su nerealni u usporedbi s nečijim koji imaju samo nekoliko skromnih zahtjeva. Situacija u *Žici* je slična – neki žele samo jednostavno legalno zarađivati, raditi svoj posao i tako prehraniti svoju obitelj, dok im drugi onemogućavaju takav život zbog poslova koje vode ispred njihovih vrata, nesigurnosti koje donose u njihove četvrti te željom da se što više uspinju na ljestvama moćnika, bez obzira na posljedice i žrtve koje bi snosili usputni akteri. Tako se jedan od primjera koji povezuje problem skupih ukusa i preferencija stvara s „one strane zakona“. Dva gangsterska vladara – Avon i Stringer – vode posao distribucije droge bez da miješaju svoje prste u ulična preprodavanja. Oni su glavni, 'kraljevi' koji dobivaju najviše konačnog dobra – novca – za sve ono što se odvija ispod njih. Dok Avon završi u zatvoru, Stringer želi promijeniti „igru“ i uvesti korporativna pravila u biznis, tretira drogu kao svaki drugi proizvod na tržištu te zaključuje da će svi ostvarivati veći profit ako neće biti ubojstava koje privlače policiju (Kovačević 2017, 158) Međutim, kada Avon izađe iz zatvora on je razočaran načinom poslovanja te zna da smije biti „samo gangster“ i da Stringer ulazi u nepoznati teritorij u kojem će kasnije stradati baš zato što na višoj razini igre vlada kapital koji se više ne temelji na pukoj razmjeni dobara za novac (Kovačević 2017, 158). Stringer je sa svojom idejom i prelaskom na legalni korporativni posao pokušao sebe uvući u klasu iznad, ali je i stradao jer nije znao da se klasne razlike mogu premostiti samo ako se razumiju pravila igre druge klase (Kovačević 2017, 158). Time ne samo da je htio sebe smjestiti u zonu gdje će se on kao osoba brojati duplo – postati viša klasa i imati više dobara – već je imao veće želje i apetite od drugih koji su se nalazili na jednakoj razini kao i on. Naravno, ovo je prikaz situacije u ilegalnom poslovanju; problem skupog ukusa dolazi samo kao posljedica odnosa

koji se događaju u hijerarhijski nižim pozicijama njihovih „zaposlenika“ koji su najčešće skromnih resursa i praktički ih oni sami redistribuiraju prema onima koji imaju skup ukus (Pojman 1999, 9).

Druga teorija uvjetovane jednakosti koje ću pretpostaviti kao glavnu zapreku jednakosti u *Žici* jest ona ekonomska. U nastavku ćemo vidjeti kako ekonomska pozadina utječe na jednakost te je li neokapitalistički sustav u *Žici* glavni krivac za nejednakosti, i ako jest, je li nada u promjenu sustava ujedno i nada za postizanje jednakosti, što ćemo vidjeti kod G.A. Cohena.

Prema ekonomskoj jednakosti bogatstvo i dohodak trebali bi se distribuirati tako da svi imaju jednake ekonomske resurse i moć (Pojman 1999, 12), a Rawls u svojoj knjizi „Teorija pravednosti“ za približnu jednakost tvrdi da bi se mogla postići u onoj državi u kojoj su jedine nejednakosti koje se toleriraju one koje doprinose poboljšanju stanja onih kojima je najmanje dobro. Naravno, tu dolazi do upotrebe poznatog Rawlsovog 'vela neznanja' – takva država treba biti izabrana iza vela neznanja zato što će u tom slučaju oni kojima je najgore znati što je sve moguće napraviti kako bi poboljšali svoje pozicije te time bili motivirani da surađuju s društvenom politikom u određenom mjestu (Pojman 1999, 12). Također, ljudi iza vela neznanja, bili bi osigurani, bez obzira na njihovu sreću, da će biti zadovoljavajuće zbrinuti (Pojman 1999, 12).

Ne slažu se svi s Rawlsom. Kritičari poput Harea i Harsanyiija smatraju kako je bolja alternativa Rawlsovom principu razlike ona koja bi bila usmjerena na najveću prosječnu korist sa sigurnom mrežom blagostanja koja bi pomogla onima koji se nalaze u opasnosti da ih dopadne ekonomska katastrofa.

Žica pak, s druge strane, ocrta suvremenu verziju prvobitne akumulacije kapitala, nasilno otimanje teritorija za prodaju droge te početak cirkulacije tako stečenog

kapitala u vidu potkupljivanja političara (Kovačević 2017, 166). U ovom dijelu situacija u seriji prethodi velikoj financijskoj krizi koja je potresla svijet i SAD 2008. godine u kojem se prikazuje proces obezvlaštenja koji omogućuje da svojstvo kapitala nevidljivo cirkulira. Time su aspekti na kojima počiva kriminal postali nevidljivi; lik Stringer Bella učinio je takvim porijeklo svog novca, a imovinu prepisao na druge te faktički nije bio vlasnikom ničega (Kovačević 2017, 166). Autor serije David Simon ironično se osvrće i na samog Stringera koji u svojem stanu posjeduje knjigu Adama Smitha „Bogatstvo naroda“ koji je tvrdio da se prvobitni kapital stekao štednjom marljivih pojedinaca – kojom Simon očito referira na propast 'američkog sna' o uspjehu kao rezultatu pregalačkog rada (Kovačević 2017, 166). Ekonomska računica i zavrzame koje su početkom stoljeća pogodili tržište nekretnina bile su uvjet financijske krize koja je doprinijela ogromnoj porasti siromaštva i beskućnika, a u *Žici* „neprozirna cirkulacija“ kapitala strateški je najvažnija pokretačka sila te moći jer ga uvećava brišući tragove nasilja kojim je stečen i korupcijskog nemoralna kojim se kreće (Kovačević 2017, 166), a time stvara i neprelazan jaz između onih koji su ekonomski opismenjeni i onih koji svoju budućnost prepuštaju u ruke nemoralnih ekonomskih činovnika.

Već spomenuta teorija najveće prosječne koristi koju spominju Hare i Harsanyi teži prema eliminaciji ekstrema bogatstva i siromaštva, ali se i tu rađaju određeni problemi – postoji potreba za investicijama i poticajima, postoje različite interpersonalne usporedbe ljudi i sve to ometa tu doktrinu, dopuštajući određene nejednakosti (Pojman 1999, 12). Rawls ovdje odgovara da egalitaristička teorija ne može biti takva, već da se u jednoj krucijalnoj točki mora baviti prednostima – preko principa razlike, tj. kaže da jedino opravdanje za dopuštanje prednosti onima kojima je bolje to jest što će poboljšati poziciju onima kojima je najgore (Pojman 1999, 12). Isti princip razlike kritiziran je sa stajališta da neopravdano ograničava dobit onih u

dobrom položaju – zašto srednji sloj ne bi poboljšao svoju društvenu i ekonomsku poziciju tako dugo sve dok ne bi povrijedili nikoga od onih kojima je najgore? (Pojman 1999, 12). Čak i ako taj prigovor odbacimo, možemo vidjeti da princip razlike nije baš egalitarističan; ne garantira jednakost ili je ne čini više mogućom jer ne postavlja ograničenja o tome koliko oni kojima je dobro mogu ići i povećati svoju imovinu u slučaju kada pomažu podići one kojima je lošije (Pojman 1999, 12).

VII. Kapitalizam i *Žica*

Kapitalizam je vrhovni sustav koji prevladava u SAD-u pa je tako vjerno prenesen i u seriju, a prema Erichu Weedeu on je nužna pretpostavka za postojanje i funkcioniranje demokracije. On navodi i tri mehanizma koji pridonose valjanosti te postavke. Prvo je taj da kapitalizam proizvodi više blagostanja nego drugi privredni upravljački sustavi, druga je da kapitalizam propalim političarima dopušta više šanse da se obogate nakon neuspjele karijere te tako kasnije ostanu izvan dometa i kušnje da ostanu na vlasti nedemokratskim sredstvima i treća je postavka da kapitalizam uvelike rasterećuje demokraciju od zadatka za čije je svladavanje osobito pogodno demokratsko načelo, tj. od problema raspodjele dohotka (Weede 1992, 111/112). Spomen ekonomske pozadine u *Žici* i prevladavajućeg sustava čini izravnu podlogu za sagledavanje nekih drugih sustava koji bi možda bili bolje implementirani u društvo jer i sam Weede priznaje da ovakva politika stvara u demokraciji dodatnu nejednakost. On za to krivi i smatra odgovornim racionalnu ignoranciju⁴ goleme većine birača u gotovo svim političkim pitanjima (Weede 1992, 113). Glas 'malog čovjeka' u gomili i masi kakvu demokracija stvara jednostavno nema svoju težinu i sam građanin ponekad priznaje da nije dovoljno informiran kada je potrebno objasniti zašto je glasao za neku stranku ili dao odgovor na referendumsko pitanje.

O samoj informiranosti građana nisu krivi oni sami jer kako navodi Iris Marion Young, politike različitih interesnih skupina, posebno povezanih poslom i savezništvo u općinskim i gradskim upravama ne idu u prilog građanima – oni nisu upućeni u raspravljene prijedloge i donesene odluke (Young 2005, 93). Također, građanima se često i ne dopušta da iznesu svoje zahtjeve ili sudjeluju u raspravama

⁴ „S obzirom na sićušnu težinu vlastitog glasa u masovnoj demokraciji jedva da postoje poticaji za građanina da preuzme na sebe znatne troškove informiranja koji su pretpostavka za smisleno glasanje. Građani, odnosno birači često su neupućeni u politiku vezanu uz financiranje i ekonomiju te su sami toga svjesni“ (Weede E., 1992, str. 113)

o političkim pitanjima, osim ako sami ne pripadaju određenom političkom tijelu udruženom oko nekog vladinog programa ili interesa (Young 2005, 93). U *Žici* dolazi do isticanja pojedinaca i njihovih ideala, različitim željama u korist karijere i budućnosti, a Young ističe kako politika u kapitalističkim sustavima nije usmjerena na osobe kao takve – bilo da se radi o poreznim obveznicima, roditeljima, radnicima – predvidjeti što je u interesu nekog pojedinca u političkom smislu postaje suvišan posao (Young 2005, 93).

Ipak, da ne odemo u različite smjerove kritike oblika vlasti i što ona donosi, koncentrirao bih se na ekonomsku analizu *Žice* kroz koju ćemo dobiti uvid u kapitalističko društvo i odnos makroekonomskih snaga neoliberalnog tržišta koje se nalazi u pozadini stvarnosti, stvarajući ekonomsku hiper-nejednakost, a ujedno i pratiti posljedice financijske krize u zapadnim društvima (Kovačević 2017, 166). U ovom poglavlju možemo se pitati – je li kapitalizam glavni uzrok velikih nejednakosti u društvu ili je on samo najprigodniji inkubator kroz kojeg se društvo „hrani“ na najbolji mogući i održavajući način?

Niz autora napravilo je ekonomsku analizu *Žice* koja se temelji na opisu nekoliko paralelnih procesa vidljivih u seriji. Tako Žitko, Lončar i Cvek⁵ kažu da serija prati deindustrijalizaciju američkih gradova i interes vlasti u rastu tržišta narkotika (Kovačević 2017, 167). Rješenje tih dvaju procesa je nedostatak radničke klase koja je najugroženija te na temelju toga više ne može pronaći zaposlenje u industrijskim sektorima koji se sele u druge zemlje gdje postoji jeftinija radna snaga i poslodavcima je omogućeno veće iskorištavanje i zanemarivanje radničkih prava (Kovačević 2017, 167). Afroamerikanci, kao najrizičnija skupina, jedni su od onih kojima nije preostalo mnogo izbora pa se sudjelovanje u trgovini narkotika čini kao točka prema kojoj gravitira većina mladih rođenih u getu. U Baltimoreu, industrijsku

⁵ Kovačević 2017, str. 167

proizvodnju gotovo je u potpunosti zamijenila trgovina, prvotno drogom i zabavom, a zatim nekretninama i državnim fondovima, da bi na kraju svega i bankarska industrija uzela dio utjecaja na razvoj grada (Toscano i Kinkle, 2011). Službeno tržište radne snage kao da više ne postoji, a cijela se situacija seli na 'crno tržište', u kojem su radnici prisiljeni baviti se poslom koji, po njima, predstavlja izlaz iz siromaštva i prestanak iskorištavanja od strane elita.

Novac u *Žici* ne čini samo razliku između utjecajnih i moćnih građana i onih koji spajaju kraj s krajem, već i sistem u kojem on preko ilegalnih kanala prelazi u legalno vlasništvo i poslovanje. Spomenimo samo jednu situaciju u prvoj sezoni.

Senatora i Afroamerikanca Claya Davisa policija je uhvatila s tisućama dolara dobivenih u neboderima pod kontrolom dilera. Istog je senatora policija bila primorana pustiti, a novac mu je u potpunosti vraćen. Kasnije se saznaje kako je šef dilera Avon Barksdale financirao njegovu izbornu kampanju i buduće građevinske dozvole. Tako je odmah označeno kako se pravno odvojene sfere prelijevaju jedna u drugu te proizvode sistem legalizirane korupcije, prema kojoj je očito da je u novom kapitalizmu crna ekonomija jedan od uvjeta funkcioniranja (Kovačević 2017, 167).

Kako navodi Ira Katznelson u svom djelu „City Trenches“, kapitalistička politika socijalne države neutralizirala je urbani pokret za oslobođenje crnaca i ograničila njegove radikalne učinke, a sam je afroamerički identitet ujedinio pokret u različitim četvrtima i područjima (Young 2005, 113). Tijekom sredine dvadesetog stoljeća, a pogotovo krajem, savezni i gradski političari uveli su u svoje programe svojevrsni pristup socijalnoj pomoći onim crncima koje su smatrali najzaslužnijima za razvoj zajednice – oni su zatim koristili dane mogućnosti na raspodjelu socijalne pomoći, stambena prava, zdravstvenu njegu i obrazovanje unutar svojih četvrti (Young 2005, 113). Politika prikazana u *Žici* nije naizgled ništa drugačija. Davanje moći pojedincu

da sam kontrolira svoju četvrt dovodi do ugrožavanja političke svijesti, ali i sposobnosti crnaca da brišu regionalne i lokalne granice između sebe (Young 2005, 112). To se ponajviše održava u njihovim 'igrama' i 'ratovima', nemogućnosti da se povežu s institucijama, ali i da provode demokraciju – u njihovoj suvremenoj političkoj i uličnoj igri nema kolektivnog odlučivanja, institucija i struktura koje bi neutralizirale problem raspodjele.

Ako osobama nisu ispunjene osnovne materijalne potrebe za hranom, sigurnim mjestom za stanovanjem, pristupu zdravstvenoj skrbi i obrazovanjem, može li se govoriti o društvenom sudjelovanju, zadovoljstvu i samoizražavanju? Proces demokratskog odlučivanja prisutni su na lokalnoj, ali ne i na mjesnoj razini. Čim u manjim jedinicama lokalne samouprave, poput četvrti, ne postoje demokratske strukture koje reguliraju probleme i iznose ih na lokalnoj ili državnoj razini, onda se i mogućnost ljudi koji žele mijenjati stvari te da sudjeluju u raspravi s institucijama bitno smanjuje. Demokratizacija i ekonomska ravnopravnost jedna drugu osnažuju te kao takve trebale bi se ostvarivati zajedno da bi promicale društvenu pravednost (Young 2005, 118).

VII.I. Rezultati crne ekonomije

Novac u *Žici* akumuliran je kroz ilegalne operacije i on se kao takav ne oporezuje, ne ide državi, te stoga se ne može upotrijebiti u javnim investicijama, poput škola i bolnica, koje bi imale blagotvoran učinak na opći životni standard (Kovačević 2017, 167). Cirkularnost društvenih odnosa o kojoj sam govorio u jednom od prethodnih poglavlja najbolje se razlučuje u krugu koji se zatvara: gradonačelnik Carcetti ponavlja da se zbog kriminala i loših škola stanovnici iseljavaju iz grada pa je samim time gradski proračun sve manji (Kovačević 2017, 168).

Kako sam već prije naveo s Young, dolazi do depolitizacije javnog života – građani ne žele, niti mogu politički utjecati na odluke moćnika, a donošenje odluka zbiva se u privatnoj sferi interesnih struktura koje reguliraju gospodarske i društvene aktivnosti; tako imamo situaciju u kojoj lokalna vlast čini sve kako bi se održala hijerarhijska struktura i ispoštovao autoritet nadređenih jer se i oni sami nadaju napredovanju, kao spomenuti Carcetti, na položaje većeg autoriteta (Young 2005, 94, 101).

U seriji su kriminalni slučajevi i rješavanje istih samo kozmetičko rješenje, a pravi kriminal se događa drugdje – u gornjim područjima klasa i onih koji su se postavili iznad zakona (Kovačević 2017, 168). Postavlja se pitanje, tko onda može kazniti koruptivne moćnike? Odgovor je – samo oni sami. Kako navodi Kovačević „optužnice za korupciju podignute protiv spomenutog senatora Davisa odbačene su zbog raznih sukoba interesa drugih političara, pokazujući da moćnici u institucijama mogu biti skinuti s vlasti samo akcijom njihovih oponenta.“ (Kovačević 2017, 168). Kako bi tako nešto bilo ostvarivo, glavni problem i razlog postojanja je sustav koji im je to omogućio i kojeg u potpunosti iskorištavaju – tamna strana neoliberalnog kapitalizma (Kovačević 2017, 168). Također, *Žica* se bavi pitanjem i vrlo vjerno prikazuje devaluaciju rada – svaka od sezona donosi zaseban odnos – policija protiv dilera, lučkih radnika i političara, učitelja i novinara, a preko njih pratimo kanale i načine na koje se neoliberalni kapitalizam uvukao u sve pore društva, ponajviše se fokusirajući na korupciju i nebrigu sustava za djecu (Kovačević 2017, 168). Radnička klasa posve je bačena u nemilost sustava – FBI će se više baviti sindikatima nego kriminalcima, političari će zanemarivati radničke prijedloge i molbe, a sveukupni dojam bit će da su radnici žrtve sistema, ljudi koji odjednom vrijede manje jer određeni postotak stanovništva više nije potreban ekonomiji (*Festival od Dangerous Ideas 2013: David Simon – Some People are More Equal*

than Others). Radnici su u seriji ljudi koji ne pokazuju težnju za luksuznim životom i bogaćenjem, već žele na kraju svakog radnog dana obaviti svoj dio posla pošteno i do kraja, a u tome ih sprječava nekoliko faktora koje navodi autor serije David Simon. Prema njemu: „od 1981. i Reaganovog ukidanja društvenog ugovora između kapitala i sindikata u korist kapitala, sustav slobodnog tržišta mijenja ulogu radnika iz proizvođača u lopova, jer mu je jedino ta uloga ostala na raspolaganju“ (Lončar, 2011). Kroz razne suptilne, ali i izravne poruke aktera u seriji, dobiva se dojam kako se više isplati ulagati u stvari, nego u ljude. Zbog nedostataka solidarnosti, međuljudski odnosi dovode do sukoba koji proizvode i čine put prema egzistencijalnoj krizi, a *Žica* tako prikazuje žal za fordističkom ekonomijom u kojoj je rad imao vrijednost, radnici poštovanje, a profesionalni uspjeh bio je usko vezan uz radnu etiku (Kovačević 2017, 169). Praktički se promijenila cijela struktura odnosa u legalnom i ilegalnom poslovanju. Oni radnici koji se nalaze na strani zakona, najčešće su 'izubijani' od posla i nepotrebne birokracije koju rade za svoje nadređene, a nagrada im, na kraju dana, nije adekvatna razmjeru posla. U montažnoj sekvenci pete epizode prve sezone, *The Pager*, prikazano je kako narko-šefovi dijele novac za dobro obavljen posao svojim radnicima, dok u isto vrijeme vrh policije sabotira akciju svojih službenika – time je kriminalna organizacija prikazana kao superiornija jer ima svoj cilj, a to je zarada prodajom droge (Kovačević 2017, 169). Kod njihovih članova postoji motivacija, jer znaju svoju nagradu i posljedice toga ako posao obave na pravi način, ali i obrnuto. Policija je u međuvremenu izgubila svoje jasne društvene ciljeve, a kod radnika se vidi nedostatak motivacije i radne etike (Kovačević 2017, 169). S druge strane, serija pokazuje da je i taj problem motivacije i etike rješiv, ali ne u postojećim društvenim uvjetima. Kada bi se policajce oslobodilo birokratizacije koja se sastoji od lažiranja statistike te bi se uz to postavili jasni kriteriji za dobro obavljen posao, službenici bi prionuli na rad s većom motivacijom i jasnijim ciljem, to bi dovelo i do pokretanja samog sustava

koji bi se počeo baviti „proizvodnjom“, a ne 'kratkim spojevima' u kojima nitko ne može raditi posao za kojeg je kompetentan. Kako primjećuje Kovačević, u ovom slučaju, „ilegalni sustav uklanja nesposobne članove, a legalni sustav dopušta da polukompetentni mediokriteti prođu nekažnjeno.“ (Kovačević 2017, 169)

VIII. Socijalizam kao preduvjet veće jednakosti?

U posljednjem poglavlju polazim od preduvjeta koji mogu značiti i veću društvenu jednakost ostvarivu u socijalističkom obliku života. To bih ujedno bila i hipotetska alternativa sustavu kapitalizma za koji autor David Simon tvrdi da je jedan od glavnih faktora propadanja društva i prebacivanja prioriteta na korist kapitala. Gerald A. Cohen bavi se istim pitanjem u svom djelu *Socijalizam – zašto ne?* te konkretizira princip jednakosti i princip zajednice koji ću dalje razmotriti, uz konačno traženje odgovora je li mogućnost i nada u promjenu sustava ujedno i nada za veću jednakost u društvu temeljenog na principima socijalizma. Također, u ovom poglavlju javljat će se poveznice s terminima nepravedne nejednakosti i morala i sebičnosti koje sam spominjao u trećem poglavlju te jednakosti u prednostima iz četvrtog poglavlja.

Cohen polazi od najjednostavnije postavke kroz koju se jednakost može prikazati, a to je kampiranje. Kroz osobne primjere znamo da na njemu vlada zajedničko razumijevanje i duh pothvata koji osiguravaju jednakost na koju rijetko tko može imati prigovor (Cohen 2010, 4). Sve su situacije podložne zajedničkom interesu iz kojeg svi imaju jednake šanse za uspjeh tako da se i najveći antiegalitaristi moraju složiti s normama reciprociteta i jednakosti (Cohen 2010, 4). To se odražava i na pitanje solidarnosti, a rijetko tko bi htio kampiranje temeljiti na principima tržišne razmjene i privatnog vlasništva, baš zbog toga što bi to bio kontradiktoran potez te bi se uništilo stečeno povjerenje i solidarnost stvoreno između članova. Upravo od pretpostavke solidarnosti *Žica* secira društvo, ne zalazeći u sferu temelja kapitalizma te je li on dobar ili ne. Raskidom društvenog ugovora došlo se do pitanja jesu li dobrobiti kapitalizma ispravno i jednako distribuirane na sve članove društva, a time se propituju posljedice razaranja društvene solidarnosti (Simon, *Festival of Dangerous Ideas*, 2013). *Žica* s osobnih priča pojedinaca prebacuje odgovornost na

sustav i njegovo funkcioniranje, izravno okrivljujući koncepte na kojima društvo djeluje, tako da nam socijalistički način, s kolektivnim vlasništvom i planiranim zajedničkim davanjima daje drugačiji uvid prema modelu šire društvene zajednice i njezinog možebitnog pristupa vođenog prema normama jednakosti (Cohen 2010, 5). U obzir moramo uzeti da je kampiranje isto tako i ograničavajući faktor, ali čini polazište za principe jednakosti koji su u kapitalističkom sustavu izgubljeni.

Jednakost prilika, prema Cohenu, uklanja prepreke prilikama koje se pred mnoge postavljaju dok ih drugi izbjegavaju – privilegirani imaju veće šanse za stvaranje boljeg života, oni manje privilegirani manje, a pozicija se svodi da se prilike umanjuju za one koji profitiraju iz nejednakosti jednih. Zaključak je taj da se jačanjem jednakosti prilika ne čini samo političko izjednačavanje, već i pravilnija distribucija dobara (Cohen 2010, 6). Također, Cohen se vodi 'socijalističkom jednakošću prilika', ali po njemu to nije samo davanje nekome onoga što drugi ima, već razlikuje tri oblika jednakosti, ali i prepreke koje se javljaju nasuprot tih prilika.

Prva jednakost prilika - buržuska - javlja se u liberalno doba, kroz nju se uklanjaju ograničenja vezana uz kmeti rad, boju kože i ostale društvene konvencije tog doba koje se danas smatraju zaostalima (Cohen 2010, 6). Ona sljedeća, lijevo-liberalna jednakost prilika, primarno promovira obrazovanje za djecu i mlade koji su zakinuti u pravima i materijalnim dobrima ili ih se sprječava da imaju kontakte s drugim ljudima što automatski vodi prema zakidanju njihove socijalne komponente iznimno važne u odrastanju – kada se suzbiju negativni faktori i postigne opisana jednakost prilika, ljudi su određeni isključivo svojim odlukama i talentima, a ne društvenim porijeklom (Cohen 2010, 7). Preko lijevo-liberalne jednakosti prilika možemo vidjeti da se ispravlja društvena šteta, ona prouzrokovana vanjskim utjecajima, dok ostaje još ona urođena. Urođene razlike se ne mogu birati pa kao takve predstavljaju daljnji izvor nepravde. Cohen zato postavlja socijalističku jednakost prilika koja

ispravlja sve nepogodnosti koje nismo sami birali, koncentrirajući se da razlika u ishodu odražava razliku između pojedinačnih ukusa i odabira (Cohen 2010, 7). Ponovno se vraćamo na situaciju gdje svatko odlučuje koliko će raditi, trošiti te koliko će mu biti prihodi i rashodi, a Cohen smatra da gdje zadovoljstvo vodi ljude prema usporedivom životnom užitku, nitko se ne može žaliti na pojedinačne razlike kod pozitivnih i negativnih strana koje nastaju među ljudima jer su odraz njihovih različitih sklonosti. Prema njemu ova razlika ne predstavlja nejednakost (Cohen 2010, 7). Pitanje je samo koja zajednica može prevladati prva dva oblika i postići stupanj socijalističke jednakosti šansi. Najveća prepreka u većim društvima, od onoga s kampiranja, je problem tržišta za koje i sam Cohen navodi da je teško izbjeći pošto počiva na elementu kockanja i elementa sreće pri izboru – u jednom trenutku svi sudjelujemo u tržišno orijentiranim uvjetima (Cohen 2010, 10). U idealiziranoj zajednici zahtjevi bi bili da postoji briga jednih za druge, dok je u stvarnosti tako nešto teško ostvarivo. Situacija se ilustrira na primjeru gdje je zbog životnih odabira i nesreće pri izboru jedan pojedinac siromašan, a drugi bogat – u ovom slučaju ne postoji nedostatak jednakosti šansi. Jednog dana bogataš je prisiljen voziti se u natrpanom autobusu zbog kvara automobila te se žali siromašnom putniku na svoju "tešku" zgodu. Već u samom odnosu pokazuje nedostatak empatije i zajedništva prema ekonomski lošije situiranim ljudima koji svakodnevno prolaze kroz neugodne vožnje prenatrpanim javnim prijevozom, dok bogataš naviknut na udobnost svog automobila stvara čitav spektar različitih mogućnosti da se brine o sebi, potomcima, izbjegava neugodne situacije i slično (Cohen 2010, 11). Društveni i financijski status itekako utječe na principe kojima se vode nejednaki odnosi među ljudima, no je li moguće ovakve stvari zabraniti u ime dobrobiti i prosperiteta zajednice? Čini se da nije, jer odnosi variraju s obzirom na detalje o poziciji koja na tržištu ima određena osoba i njezin karakter, na kojeg se pak ne može izravno utjecati (Cohen 2010, 11). Ono što se ističe u *Žici*, vrlo jasno je istaknuto i na tržištu gdje su istaknuti motivi

straha i pohlepe što se veže uz brigu ponajprije za sebe i vlastitu obitelj. Jedno je povezano s drugim, a Simon to pripisuje nedostatku humanosti i solidarnosti među članovima zajednice jer su svi povjerovali da tržište zna najbolje, odnosno da ljudi smatraju kako im ne treba ništa osim sposobnost da zarade novac (Simon, *Festival of Dangerous Ideas*, 2013). Baš kako uviđa i Cohen, „čak i kada nečije brige zahvaćaju šire od vlastitog sebstva, stav na tržištu ostaje pohlepa i strah jer se drugi igrači na tržištu uglavnom percipiraju kao mogući izvor zarade, ali i prijetnja vlastitom uspjehu“ (Cohen 2010, 11). Ovdje se očituje i očita nemogućnost povezivanja sa zajednicom – ljudi neće obratiti pozornost kako su izgrađene ceste, kako se financiraju policija i vatrogasci, ne pokazuje se briga za ničiju djecu osim svoju, a Simon takvu poziciju naziva „trijumfom samoljublja“. Društvo se kroz godine naviknulo na strašnu perspektivu preko koje se na druge ljude gleda kao prijetnju, a to je rezultat stoljeća kapitalističke civilizacije (Cohen 2010, 11). Kapitalizam nije stvorio pohlepu i strah, Žica to niti ne negira s obzirom da su to osjećaji duboko prisutni u ljudskoj prirodi, ali Simon nalaže da se „zbog nesposobnosti da se vidi kako smo svi povezani“ umanjuje mogućnost primjene modela kojima se ona kroti i osigura pravednija raspodjela (Kovačević 2017, 171). Prilaženje socijalističkom modelu iz pozicije kapitalizma gotovo je nemoguće, jer dok su prijašnji sustavi posjedovali različite vrline kojima se pohlepa prezirala, kapitalizam ju slavi (Cohen 2010, 11) te je nužno obnoviti društveni ugovor između kapitala i rada kako bi se smanjila nejednakost među potlačenima koji se bore za egzistenciju unutar poretka (Kovačević 2017, 171).

IX. Zaključak

U diplomskom radu „Pitanje egalitarizma u seriji *The Wire*“ htio sam prikazati kako se fiktivne situacije i fiktivni likovi koriste kao panorama prikaza stvarnog života jednog društva na početku 21. stoljeća.

U Sjedinjenim Američkim Državama, točnije gradu Baltimoreu prevladavao je veliki jaz između bogatih i siromašnih. S obzirom na to da sam za predložak diplomskog rada uzeo navedenu seriju, u njemu sam želio pisati iz aspekta teorije egalitarizma, odnosno jednakosti i nejednakosti u društvu. Pokušao sam prikazati socijalnu strukturu, glavne skupine uključene u priču te poveznice i motive likova prema kojima bih objasnio faktore koji dovode do jaza.

Preko principa posebne odgovornosti i jednakog uvažavanja, vidjeli smo kolika je kolektivna odgovornost političke zajednice te koje se sve manjkavosti u njoj pronalaze. Pokušao sam spojiti tri verzije jednakosti šansi – minimalnu, uobičajenu i radikalnu – te vidjeti postoji li mogućnost da se osigura društveno okruženje pomoću kojih bi se dovelo do veće razboritosti u donošenju pravih odluka koje bi vodile prema što boljim ishodima za pojedinca. Situacije su potkrepljene likovima i njihovom socijalnom pozadinom. Preko teorija jednakosti vidjeli smo kako vrste uvjetne jednakosti stvaraju političku i ekonomsku sliku u *Žici* i dovode u pitanje funkcioniranje sustava demokracije. Od demokracije je bitnije polazište bilo ono koje se nastavljalo na tip ekonomske organizacije i djelovanja zastupljenog u SAD-u – kapitalizma.

U posljednja dva poglavlja krenuo sam od hipotetske alternative sustavu kapitalizma te preko tri tipa jednakosti prilika vidjeti može li doći do obnove društvenog ugovora između kapitala i rada koji bi bio jedan od prioriteta za što veću ravnopravnost među članovima fiktivnog društva u seriji. Jedan od faktora pomoću kojeg se pokreće

društveno ignoriranje sve većeg jaza između bogatih i siromašnih je neuključivanje u političku zajednicu preko koje se mogu utvrditi određeni procesi i akti koji bi doveli do konkretnih i realnih promjena, dok je sama situacija, gotovo dvadesetak godina poslije, još uvijek nepromijenjena, ne samo u SAD-u, već i dobrom djelu svijeta.

Literatura

- Alvarez, Rafael. 2009. *The Wire: Truth Be Told*. New York: Grove Press.
- Anderson, Elizabeth S. 1999. „What Is the Point of Equality?“. *Ethics*. The University of Chicago Press.
- Berčić, B. 2012. *Filozofija*. Zagreb: Ibis grafika.
- Berlin, I. 1979. *Concepts and Categories: Philosophical Essays*. Viking.
- Brčić, M. 2010. „Načelo razlike“. *Filozofska istraživanja*. 30 (1-2), 61 – 78.
- Cohen, G. A. 2010. *Socijalizam – zašto ne?* Zagreb: KruZak.
- Dworkin, R. 2002. *Sovereign Virtue: The Theory and Practice of Equality*. Cambridge, Mass: Harvard University Press.
- Dorđević, B. 2015. *Nasleđe političke i pravne filozofije Ronalda Dworkina*. Fakultet političkih nauka, Srpsko udruženje za pravnu i socijalnu filozofiju.
- Heath, J. 2004. „Dworkin's auction“. *Politics, Philosophy & Economics*.. 3 (3): 313 – 335.
- Kymlicka, W. 1990. *Contemporary political philosophy*. Oxford: Oxford University Press.
- Kovačević, S. 2017. *Kvalitetne TV serije: Milenijsko doba ekrana*. Zagreb: Jesenski i Turk.
- Pojman, L. 1995. „Theories of Equality: A Critical Analysis“. *Behavior and Philosophy*. 23 (2):1 – 27. Cambridge Center for Behavioral Studies.
- Scheffler, S. 2003. „What is Egalitarianism?“. *Philosophy & Public Affairs*. 31, 1 (5 – 39). Wiley.

Simon, D. 1991. *Homicide: A Year on the Killing Streets*. Boston: Houghton Mifflin.

Swift, A. 2008. *Politička filozofija: Vodič za studente i političare*. Beograd: Clio.

Temkin, L. S. 1986. „Inequality“. *Philosophy & Public Affairs*. 15, 2 (99 – 121). Wiley.

Toscano, A.; Kinkle, J. 2011. „Kognitivno mapiranje i kapitalizam u Žici: Baltimore kao svijet i reprezentacija“. *Slobodni filozofski*.

Weede, E. 1992. „Demokracija i kapitalizam“. *Politička misao*. 29 (4), 109 – 115.

Young, I.M. 2005. *Pravednost i politika razlike*. Zagreb: Jesenski i Turk.

Žižek, S. 2012. *The Year of Dreaming Dangerously*. London: Verso.

Internetski izvori:

www.hrleksikon.info/definicija/zica (posjećeno 21. listopada, 2018.)